

„Pieriestrojka” w amerykańskiej nauce o polityce

W 2000 roku do redakcji „American Political Science Review” i „PS: Political Science and Politics”, pism wydawanych przez American Political Science Association (APSA), skierowany został agresywny w swej formie i treści otwarty e-mail podpisany „Mr Perestrojka”, w którym znalazły się krytyczne spostrzeżenia i zarzuty związane ze stanem merytorycznym i organizacyjnym amerykańskiej nauki o polityce. List wywołał żywy odzew w środowisku. Internetowy nick autora tego listu dał symboliczną nazwę ruchowi protestu i zmiany, który zaczęto określać jako „Perestrojka’ movement”. Tym samym rosyjski termin „pieriestrojka” nieoczekiwanie wzbogacił się o nowe znaczenie.

Po pięciu latach gorącej dyskusji, która z Internetu przeniosła się na konferencje naukowe i na łamy czasopism fachowych¹, wydawnictwo Yale University Press opublikowało pod redakcją Kristen Renwick Monroe reprezentatywny, liczący blisko 600 stron, zbiór kilkudziesięciu tekstów poli-

¹ P. Schwartz-Shea: *Curricular Visions: Doctoral Program Requirements, Offerings and the Meanings of Political Science* (niepublikowany tekst wystąpienia podczas Annual Meeting of the American Political Science Association, San Francisco, September 2001; dostępny po adresem [<http://www.asu.edu/clas/polisci/cqrm/papers/Schwartz-Shea.pdf>]); G.J. Kasza: *Perestrojka: For an Ecumenical Science of Politics*. „PS: Political Science and Politics” 2001, No 34, s. 597–599; S.E. Bennett: *‘Perestrojka’ Lost: Why the Latest ‘Reform’ Movement in Political Science Should Fail*. „PS: Political Science and Politics” 2002, No 35, s. 177–179; D. Laitin: *The Perestrojkan Challenge to Social Science*. „Politics and Society” 2003, Vol. 31, No 1, s. 163–184; S. Schram: *Return to Politics: Perestrojka and Postparadigmatic Political Science*. „Political Theory” 2003, Vol. 31, No 6, s. 835–851; J.C. Garand: *Integration and Fragmentation in Political Science: Exploring Patterns of Scholarly Communication in a Divided Discipline*. „The Journal of Politics” 2005, Vol. 67, issue 4, s. 979–1005.

tologów zaangażowanych w ruch odnowy oraz biorących udział w wymianie zdań toczącej się wokół zgłaszanych postulatów reform².

Wydawać by się mogło, że podstawowe kontrowersje metodologiczne – po epoce fundamentalnych walk i sporów – nauka o polityce ma już za sobą. Wiek XX wykreował i utrwalił pozycję politologii jako samodzielnej dyscypliny naukowej. Niekwestionowany jest jej akademicki status, który zawdzięcza przede wszystkim – dzisiaj już oczywiście – refleksji, że polityczna sfera stosunków społecznych, ze względu na swoją wyrazistą specyfikę, nie może być wyłącznie sporadycznie i wrywkowo obiektem zainteresowania różnych innych nauk społecznych. Choć do niedawna tak to sobie wyobrażano w ramach pluralistycznej opcji, której konsekwencją było wylansowanie – stosowanego niestety do dzisiaj – terminu „nauki polityczne”. Tymczasem wiele wskazuje na to, iż zasadnicze kontrowersje pozostały jednak nierozstrzygnięte. Nieoczekiwanie okazało się, że pod powierzchnią pozorniej zgody i ładu ukształtowanego w epoce postbehawioralnej, drzemie wrzący wulkan, który szuka drogi do wyładowania nagromadzonej w nim energii.

Rzecz dotyczy sytuacji w amerykańskiej nauce o polityce, choć echa sporu dotarły już niemal wszędzie i nowy ruch oporu ma swoich zwolenników także na Starym Kontynencie. Wygląda na to zatem, że to jednak konflikt globalny, i choć spora część wstępnych kontrowersji ma zabarwienie lokalne i wiąże się ze sposobem funkcjonowania – na płaszczyźnie organizacyjnej i personalnej – APSA, wiodącej organizacji w środowisku amerykańskiej politologii, to jednak chodzi zdecydowanie o coś więcej niż tylko o lokalne, pozamerytoryczne, osobiste ambicje i spory. Wyraźnie świadczy o tym treść opublikowanego tomu, obejmująca zagadnienia fundamentalne dla przeszłości nauki o polityce.

W pierwszej części tomu umieszczone zostały teksty ilustrujące historię, podłoże i perspektywy ruchu „Pieriestrojki”. To wprowadzenie daje szansę poznania źródeł buntu, które sięgają czasów radykalnej krytyki behawioralizmu z początków lat siedemdziesiątych XX wieku. Nadejście epoki postbehawioralizmu wy tłum iło konfrontację, lecz współczesny konflikt jest niewątpliwie nawiązaniem do ówczesnych argumentów.

Część druga zbioru, zawiera negatywną ocenę rezultatów hegemonii we współczesnej amerykańskiej nauce o polityce podejść i metod wyrastających z tradycji pozytywistycznej oraz behawioralnej. Ocena sytuacji, jaka ukształtowała się w końcu XX wieku, jest jednoznaczna – mimo oficjalnie deklarowanego pluralizmu, *de facto* zdecydowany prymat zdobyli repre-

² *Perestroika! The Raucous Rebellion in Political Science*. Ed. K.R. Monroe. New Haven 2005.

zentanci metod kwantytatywnych. Podstawowe zastrzeżenia zwolenników „Pieriestrojki” budzi bierne naśladowanie metodologii nauk przyrodniczych, co prowadzi do oderwania od specyfiki świata społecznego i niemożności uchwycenia istoty relacji między ludźmi³. Najwięcej argumentów skierowanych jest przeciwko teorii racjonalnego wyboru, która koncentrując się na mechanizmach kalkulacji opartych na modelu ludzkiej racjonalności, pomija ekonomiczne, kulturowe, socjalne aspekty działania człowieka, kluczowe dla jego postawy politycznej i dokonywanych wyborów⁴. Główne metodologiczne postulaty zwolenników ruchu to: akceptacja pluralizmu w badaniach polityki, zastąpienie badaniami zorientowanymi na problemy (*problem-driven*) badań zorientowanych na metody (*method-driven*), wyjaśnianie interdyscyplinarne, odbudowa pozycji metod jakościowych i filozofii polityki, rozwój badań regionalnych.

W części trzeciej dominuje krytyczna ocena polityki personalnej w instytucjach działających w środowisku amerykańskiej nauki o polityce, zwłaszcza w APSA, w tym zarzut, iż o obsadzaniu stanowisk decydują często życiorysy i poglądy, a nie kryteria merytoryczne. Negatywnie ocenia się wadliwe funkcjonowanie wewnętrznej demokracji, czego rezultatem jest od lat niereprezentatywna struktura władz, nieodzwierciedlająca zróżnicowania środowiska⁵. Proponowane zmiany to: większe otwarcie i zdemokratyzowanie APSA oraz reforma polityki zatrudnienia i zasad awansowania⁶.

W opracowaniach zamieszczonych w części czwartej, poświęconej czasopismom politologicznym – dominuje, poparta analizą treści, krytyka polityki wydawniczej, faworyzującej autorów reprezentujących „twardą” metodologicznie orientację (ujęcie ilościowe, sformalizowany język, teoria gier) kosztem nurtu „miękkiego” (metody jakościowe). Na cenzurowanym znalazł się zwłaszcza kwartalnik „American Political Science Review”⁷. Padają zarzuty, iż bardzo często zamiast rzeczywistej analizy podstawowych pro-

³ S.F. Schram: *Return to Politics Perestroika, Phronesis, and Post-Paradigmatic social Science*. „Political Theory” 2003, Vol. 31, No 6, s. 103–114.

⁴ I. Shapiro: *Problems, Methods, and Theories in the Study of Politics or: What's Wrong With Political Science and What to Do About It*. „Political Theory” 2003, Vol. 31, No 6, s. 66–86.

⁵ M. Pripstein-Posusney: *Democracy vs. Diversity – A False Dichotomy: A Critique of the Jacobson Committee Report*. „Political Theory” 2003, Vol. 31, No 6, s. 250–259.

⁶ G. Jacobson: *The Case Against Mandatory Competition for APSA Offices*. „Political Theory” 2003, Vol. 31, No 6, s. 241–249; M. Ackelsberg: *Confessions of a Confused Democrat: Some Thoughts on Representation and Governance in the APSA*. „Political Theory” 2003, Vol. 31, No 6, s. 282–290.

⁷ D. Pion-Berlin, D. Cleary: *Methodological Bias in the APSR*. „Political Theory” 2003, Vol. 31, No 6, s. 304–322.

blemów żywej polityki, wraz ze związanymi z aspektami społecznymi i etycznymi, publikowane są opracowania opierające się na konstrukcjach czysto abstrakcyjnych lub też prace o nastawieniu wąsko empirycznym⁸.

Ważny element kryzysu, ściśle powiązany z innymi płaszczyznami, stanowi edukacja. Zdaniem zwolenników „Pieriestrojki”, wyraźnie widoczna jest przewaga w programach studiów politologicznych bloków metodologicznych zawierających naukę posługiwania się szczegółowymi technikami empirycznymi i formalnymi, brak natomiast tła, jakim powinno być wyjaśnianie społeczno-historyczne i ujęcie interdyscyplinarne. Jak pisze H. Alker, nowa, ekscytująca, intelektualna szansa politologii tkwi w oparciu na myśleniu klasycznym roli mediatora między dyscyplinami humanistycznymi i przyrodniczymi⁹. Tymczasem w edukacji politologicznej brak przestrzeni dla refleksji na temat istoty polityki i sensu jej badania¹⁰.

Tom zamyka, podsumowująca całość, część szósta, z której wynika jednoznacznie, iż ruch „Pieriestrojki” poważnie wstrząsnął amerykańską politologią. Ta jednak, jak to określił obrazowo J. Dryzek, pozostała na razie jak martini Jamesa Bonda – wstrząśnięta, lecz nie zmieszana. Nowy nurt krytyki może zmienić układ sił wewnątrz dyscypliny – jeśli jednak tak się nie stanie, praktyka pozostanie niezmieniona. Dominacja w metodologii analizy ilościowej i teorii racjonalnego wyboru nie ma dzisiaj uzasadnienia, problem polega jednak na tym, by to miejsce zastąpiło coś więcej niż pusty pluralizm, oparty na odrzuceniu wszelkich paradygmatów. „Pluralizm bez krytycznych standardów nie wytworzy postępu, ponieważ nie będzie w stanie oceniać różnych badawczych tradycji według kryterium ich jakościowego wkładu w rozwiązywanie problemów”¹¹.

Poglądy prezentowane przez autorów trudno oceniać w sposób zobiektywizowany. Ruch „Pieriestrojki”, z którym się identyfikują, jest od początku przede wszystkim intelektualną prowokacją, próbą ożywienia dyskusji na tematy zasadnicze związane z teraźniejszością i przyszłością politologii – w każdym z możliwych aspektów: badawczo-metodologicznym, edukacyjnym, praktycznym, filozoficznym, etycznym. Na uznanie zasłu-

⁸ S. Steinmo: *The Emperor Had No Clothes: The Politics of Taking Back the APSR*. „Political Theory” 2003, Vol. 31, No 6, s. 294–303.

⁹ H. Alker: *On Curricular Perestroika: Seven Principles of Methodological Pluralism*. „Political Theory” 2003, Vol. 31, No 6, s. 434–464.

¹⁰ P. Schwartz-Shea: *The Graduate Student Experience: ‘Hegemony’ or Balance in Methodological Training?* „Political Theory” 2003, Vol. 31, No 6, s. 374–402; L. Anderson: *Graduate Education in a Pluralist Context: The Metaphor of a Tool Box*. „Political Theory” 2003, Vol. 31, No 6, s. 403–420.

¹¹ J. Dryzek: *A Pox on Perestroika, A Hex on Hegemony: Toward a Critical Political Science*. „Political Theory” 2003, Vol. 31, No 6, s. 509–524.

guje pluralizm poglądów autorów – teksty zawierają nie tylko odmienne akcenty, ale i zróżnicowaną wiarę w powodzenie przebudowy oraz sporą dozę samokrytycyzmu w ocenie wielu własnych postulatów. Wygląda to nieco podobnie jak w czasach rewolucji behawioralnej – uczestników i sympatyków ruchu łączy przede wszystkim sprzeciw wobec tego, co jest, w mniejszym stopniu jednorodność własnych przekonań. „Pieriestrojka” to parasol, pod którym szukają schronienia. Pytanie, czy ten typ identyfikacji wystarczy, by dokonać rzeczywiście przemian?

Pewne skutki odnowy są już widoczne. Nastąpiły zmiany personalne i organizacyjne w APSA i „American Political Science Review”, powstał nowy tytuł wydawniczy „Perspectives on Politics”, zdecydowanie bardziej otwarty na autorów i teksty odpowiadające nowej orientacji, w kilku uczelniach przedmioty metodologiczne zostały uzupełnione o bloki tematyczne poświęcone zastosowaniu metod jakościowych.

Ten tom to – według rekomendacji Davida Eastona – „pasjonujący i często prowokacyjny zbiór opracowań na temat pochodzenia, możliwości, sensu, ograniczeń i konsekwencji ruchu »Pieriestrojki«, osadzonych w kontekście zmian w politologii, które dokonywały się przez ostatnich 50 lat od pojawienia się behawioralizmu, postbehawioralizmu i racjonalnego modelowania. Książka ukazuje dyscyplinę jako dynamiczne, niespokojne i oparte na rywalizacji poszukiwanie różnorodnych sposobów rozumienia i nadawania sensu życiu politycznemu w czasie i przestrzeni. Jest niewątpliwie ważną pozycją w literaturze na temat historii politologii”.

Zbiór ma szansę odegrać ważną rolę w edukacji, wypełniając lukę w literaturze metodologicznej i prowokując do zainteresowania się sensem badań rzeczywistości politycznej, a nie tylko ich techniką.

Zbigniew Kantyka